

POLÓNYI ISTVÁN–TIMÁR JÁNOS

A tanárok keresete és a tudást fejlesztő felsőoktatás

A szerzőpáros e cikkben – ez év júniusában közreadott könyvük¹ folytatásaként – részletesebben bemutatja a felsőoktatás gyenge színvonaláért felelős két fő tényezőt: az oktatók relatív keresetének a rendszerváltás óta bekövetkezett drámai hanyatlását és az ötvenes évekből átvett formális, mennyiségi fejlesztéspolitikát. Rámutatnak a szükséges változtatások fő irányaira, és bemutatják, hogy ennek anyagi feltételei rendelkezésre állnak, sőt a jelenlegi anyagi ínség enyhítését is elősegítenék.

Az oktatás minősége a magyar oktatáspolitikai állandóan deklarált általános célja. Az oktatásfejlesztés ugyancsak deklarált valós célja azonban a formális, mennyiségi fejlesztés, ami miatt – egyes elitintézményeket, illetve szakokat kivéve – elkerülhetetlenül és szükségszerűen háttérbe szorulnak az elsődleges fontosságú minőségi követelmények.

A hazai oktatás alacsony színvonalát a 15–64 éves lakosság tudásának nemzetközi összehasonlító vizsgálata is mutatja. E szerint a magyar diplomások szövegértelmezési (*literacy*) tudásszintje 22 ország közül a leggyengébb; nagyjából a többi ország középfokú végzettségű népessége tudásszintjének felel meg. Valamennyi ország közül Magyarországon a legnagyobb a különbség az élcsoport és a leggyengébben teljesítők között, vagyis legnagyobb az esélyegyenlőtlenség.² A többféle módon végzett hazai vizsgálatok hasonló következtetésekre vezetnek.

A kedvezőtlen teljesítmények okaként a szakértők számos tényezőt említenek meg; a közoktatás kilencvenes évek eleji hazai decentralizálásának túlzásait, az elavult pedagógiai módszereket, a közép- és felsőoktatás túlzott szakosítását stb. A hazai és nemzetközi elemzések közös és általános megállapítása, hogy a minőséget meghatározó fő tényező a pedagógusok felkészültsége, képessége és hivatástudata, ami a pedagógusok foglalkozások közötti kereseti arányával is összefügg.

Magyarországon a pedagógusok – köztük a felsőoktatás tanárainak a – kereseti arányait is az 1951. évi ár- és bérreform rendkívül alacsony szintre szállította le, és azok lényegében változatlanul, napjainkig fennmaradtak. Ezt mutatják az *I. táblázat* adatai.

A rendszerváltás gyorsan felbomlasztotta az előző korszak kereseti struktúráját. A versenyszektorok diplomásainak keresete emelkedett, a költségvetés ágazataiban viszont a korábbi alacsony szinten maradt. Az oktatás nagyszámú diplomásainak nominális kere-

¹ Polónyi–Timár [2001].

² Vári Péter és szerzőtársai [1991–1997], *Tájékoztató anyag az ...* [2001].

1. táblázat

A pedagógusok kereseti arányainak változása 1938 és 1998 között*

Foglalkozás	1938	1957	1992	1998
Feldolgozóipari fizikai munkás	100	100	100	100
Oktatási ágazat/feldolgozóipar	–	–	132	118
Tanító	240	90	–	108
Középiskolai tanár	390	110	–	130
Egyetemi tanár	790	260	–	148
Feldolgozóipari műszakiak	310	160		149

* Polónyi–Timár [2001] 31. o. alapján.

2. táblázat

A pedagógusok és egyes diplomás foglalkozások évi átlagos bruttó keresete* arányának változása 1986–1999 (közgazdászok = 100)

Foglalkozás	FEOR-kód	1986	1989	1992	1997	1999
Felsőfokú oktató	2410	108	110	69	55	52
Középiskolai tanár	2421	106	109	68	48	43
Általános iskolai pedagógus	2431	78	84	55	40	37
Vegyésszámítógéptanár	2115	115	117	79	78	68
Gépészmérnök	2117	121	132	86	78	69
Számítástechnikai szervező	2132	95	104	86	93	76
Fizikus	2141	113	111	71	66	59
Jogász, jogtanácsos	2531	105	124	101	106	94
Közgazdász	2511	100	100	100	100	100

* Évi átlagos bruttó kereset: az adott év május havi átlagos bruttó keresete plusz az előző évi nem havi rendszerességű prémiumok, jutalmak, 13. havi fizetés stb. összegének 1/12-ed része.

Forrás: Polónyi–Timár [2001] 32. o.

sete még az inflációval sem tartott teljesen lépést, a piaci szektor diplomásaihoz viszonyítva pedig radikálisan leértékelődött (2. táblázat).

A felsőoktatás egyetemi végzettségű oktatóinak keresetei különösen nagy mértékben értékelődtek le. 1999-ben a vállalkozói szférában az egyetemi diplomás alkalmazottak havi átlagos bruttó keresete 249 ezer forint,³ a felsőoktatásban oktatóké 110 ezer forint⁴ – az előbbinek mindössze – 44 százaléka volt. Az egyéni keresetek különbsége ennél jóval nagyobb, amit világosan mutat a vállalkozásokban dolgozó diplomások keresetének szórása: 86 százalék, a felsőoktatásban oktatóké: 45 százalék.

A felsőoktatás kereseteinek nemzetközi összehasonlításához szükséges rendszerezett és ellenőrzött adatok nem állnak rendelkezésre. A töredékes adatok azonban jelzik a magyar egyetemi oktatók nominálkereseteinek rendkívül alacsony szintjét (3. táblázat).

A középiskolai tanárok keresetének nemzetközi összehasonlítása megbízhatóbban tájékoztat a pedagóguskeresetek országok közötti eltéréseiről. Az országok gazdasági fejlettsége közötti nagy különbség ellenére az összehasonlított 32 ország közül húsz OECD-tagországban a középiskolai (egész pontosan: az *upper secondary* oktatási szintű) tanárok reálkeresete évi 25–45 ezer dollár (vásárlóerő-paritáson) között mozgott 1998-

³ Munkaügyi adattár, 2000. 2. sz. 156. o.⁴ Munkaügyi adattár, 2000. 3. sz. 87. o.

3. táblázat

Az oktatók havi keresete a magyar, a német és az egyesült államokbeli felsőoktatásban

Oktatói fokozat*	Egyesült Államok (dollár) 1996/97**	Németország (márka) 1990***	Magyarország (forint) 1997***
Tanársegéd	2573	4266	55 050
Adjunktus	3633	5062	71 920
Docens	4341	5725	101 470
Egyetemi tanár	6017	6720	147 477

* Állami egyetemeken, átlagos bruttó keresetek, A magánegyetemi keresetek körülbelül 30 százalékkal magasabbak.

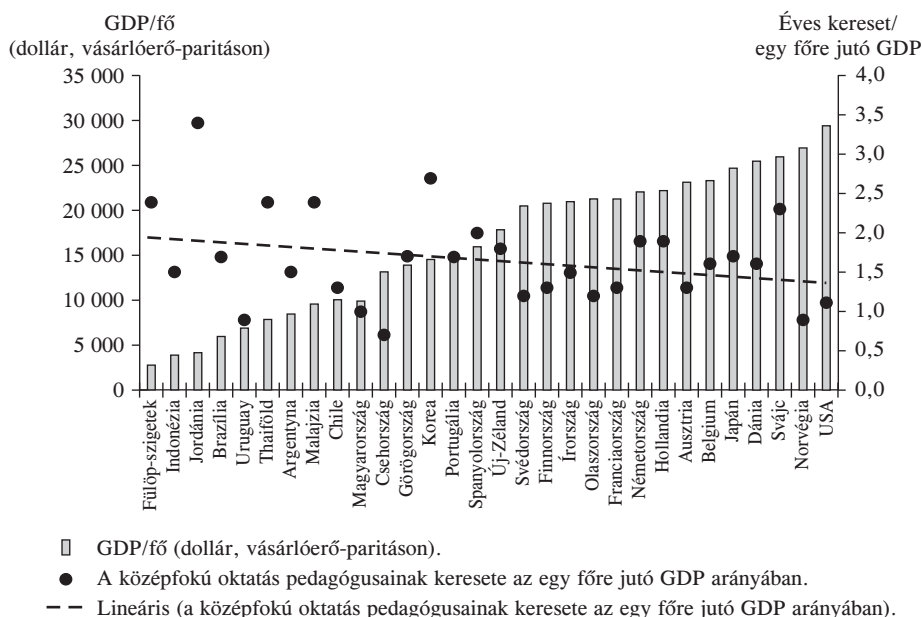
** Állami illetménytábla szerinti alapfizetések.

*** Tényleges átlagos bruttó keresetek.

Forrás: Kóvári [1998], közli: Polónyi-Timár [2001] 43. o.

1. ábra

A középfokú oktatás pedagógusainak keresete az egy főre jutó GDP arányában

Forrás: Education at... [2000].

ban (Education at... [2000] 214. o.) Az egy lakosra jutó GDP-ben számított kereseti arányok különbsége ennél jóval nagyobb; például Svédországban és Finnországban az egy főre jutó GDP 110-120 százaléka, Spanyolországban és Görögországban mintegy a kétszerese (uo.).

Figyelemre méltó, hogy a kevésbé fejlett országokban a pedagógusoknak az egy főre jutó GDP-hez viszonyított reálkeresete nagyobb, mint a fejlettebbekben. Ezt feltehetőleg az magyarázza, hogy a pedagógusok munkájának bonyolultsága nagyobb önállóságot igényel a gazdaságban foglalkoztatott (műszaki, gazdasági stb.) diplomástömegek munkájánál. A magas pedagóguskeresetek azt a célt szolgálják, hogy a szakmát választó, illetve munkába lépő fiatalok közül az átlagnál jobb képességűek menjenek pedagógusnak.

Az előzőekkel ellentétben, Magyarországon a középiskolai tanárok keresete mindössze 90 százaléka az egy főre jutó GDP-nek; a – vásárlóerő-paritáson dollárban számított – hazai reálkereset pedig a Magyarországnál fejlettebb, de a nyugat-európai szint alatti országok tanári keresetének még az egyharmadát se éri el.

A felsőoktatásban a közoktatásnál⁵ is nyilvánvalóbb, hogy a fél évszázada fennálló, alacsony kereseteknek – más tényezőkkel együtt – meghatározó szerepük volt az oktatók sok évtizedes negatív szelekciós folyamatában. Romboló hatásukat a kilencvenes években ugrásszerűen megnövelte a relatív kereseti arányok már említett drámai leértékelődése. Az egyetemek és főiskolák legkorszerűbb szakmai és idegennyelv-ismeretekkel rendelkező fiatalabb és legtehetségesebb oktatóinak nem kis része a hazai vállalkozásokhoz, különösen a multinacionális nagyvállalatokhoz távozott, vagy külföldön vállalt munkát. A korábbiakhoz képest minimálisra csökkent a tehetséges hallgatók közül a felsőoktatásban munkát vállaló vagy ott megmaradó oktatók száma.

A felsőoktatás minőségének korábbi, folyamatos gyengülését rendkívüli módon megnövelte, hogy a kilencvenes évek kezdetén megindult mennyiségi fejlesztés egy ideig a már régen elavult struktúrában történt, majd – a legutóbbi években – felfokozott kampányba csapott át. Az oktatás fejlesztési stratégiája ma is az ötvenes évek elején kialakított téves és hibás „utolérési” stratégiát követi, annak ellenére, hogy fél évszázad tapasztalatai szerint a gazdasági fejlettséget lényegesen meghaladó formális, mennyiségi oktatás-fejlesztés nem gyorsítja a gazdaság növekedését; sőt, az ország gazdasági elmaradása az élenjárókhöz képest nőtt. Ezt az ésszerűtlen és káros oktatáspolitikát jelenleg – az Európához való felzárkózás és a tudásalapú társadalom felszínes indokával, de gazdaság tényleges igényeinek mérlegelése nélkül – hosszabb távra is erősíteni akarják.

Az oktatás túlzott mennyiségi fejlesztése – írja *Hirschman* [2000] (175–177. o.) – kedvezőtlenül hat a minőségre, különösen, ha: az oktatást „...a különböző szűk keresztmetszetek ellenére – mint például a felkészületlen tanárok – ... bővítik. Az oktatás szélsőséges illusztrációja a minőség hanyatlása lehetőségének. ... szinte elképzelhetetlen, hogy hasonló mértékben például hűtőszekrényeket vagy repülőket értékesítenének... Az eredmény végül széles körű csalódottság és elégedetlenség lesz. A gyenge oktatás által okozott kár nem tehető jóvá könnyen.... A rosszul sikerült akció önálló életre kel, és ... valószínűleg súlyos társadalmi és politikai következményei lesznek.”

Az időnként végrehajtott úgynevezett bérkorrekciók a pedagóguskeresetek arányát az elmúlt évtizedekben sem módosították. Nem várható érdemleges változás a legújabb előirányzatoktól sem. Az előző oktatási miniszter programjának⁶ 14. pontja – határidő megjelölése nélkül – azt irányozza elő, hogy „...a felsőoktatásban a keresetek a nemzetgazdasági átlag 60 százalékát érik el.” A látszólag nagyarányú béremelési terv értékeléséhez azonban számba kell venni azt, hogy a felsőoktatás oktatóinak bruttó keresete (109 725 forint) már 1999-ben 29 százalékkal meghaladta a nemzetgazdasági átlagot (85 142 forint). Így a keresetek – a meghatározatlan idő alatt – legfeljebb 24 százalékkal emelkednének. A vállalkozói szféra diplomásainak keresete valószínűleg a következő években is gyorsabban fog emelkedni, mint a felsőoktatásban dolgozó diplomásoké. Az előirányzott bérnövekedés ezért még azt sem feltétlenül jelenti, hogy az oktatói keresetek elmaradottsága érdemlegesen csökken. Még ha meg valósulna is az ígért arányváltozás, gyakorlatilag ez alig módosítaná a mai tarthatatlan kereseti arányokat.

A felsőoktatásban a kereseti arányok helyreállítása a gazdasági fejlettségnek megfelelő szintre – becslésünk szerint – azt igényelné, hogy a felsőoktatás oktatóinak átlagos bruttó

⁵ A közoktatás pedagógusainak bonyolult problémáira e cikkben nem térünk ki. Ezeket részletesen tárgyalja *Polónyi–Timár* [2001], feltételeiről lásd *Báthory* [2001] és *Halász* [2000].

⁶ Lásd Pokorni Zoltán huszonehét pontját. Magyar Hírlap, 2001. május 7. 9. o.

keresete az 1999. évi 110 ezer forintról mintegy a két és fél-háromszorosra emelkedjen. Ennek költsége, 1998-as szinten, mintegy évi 25 milliárd forint lenne. Az ilyen arányú béremelés szükségességét eddig még a felsőoktatás szakszervezetei sem vetették fel, noha az indokolt és jogos bérkövetelések képviselője az érdekképviselők fő feladata lenne.

Az oktatás vezetői a jóval kisebb bérigényeket is ugyanolyan érveléssel hárítják el ma, mint az elmúlt évtizedek bármely időszakában. A felsőoktatás szűkös ellátásáért minden felelősséget a költségvetésre, illetve a Pénzügyminisztériumra hárítanak. Azt állítják, hogy nagyobb arányú béremeléshez a költségvetés, illetve a GDP jóval nagyobb részét kell az oktatásra fordítani. Ennek lehetőségét azonban a hazai tapasztalatok nem igazolják, és jogosultságát a nemzetközi összehasonlítások sem támasztják alá. Indokoltan vetődik fel viszont az a kérdés, hogyan használja fel a magyar oktatásügy a rendelkezésre álló anyagi kereteket, hogyan lehet az, hogy a felsőoktatás teljes költségeit meghatározó bérek elképesztően alacsonyan szintje ellenére a felsőoktatás egész területén és minden költségvetésénél számozottan az inség?

Részletes vizsgálataink szerint a hazai felsőoktatás anyagi szűkösségének fő oka a demográfiai adottságokat és az érettségizettek létszámnövekedésének határait, a munkaerő-keresletet, valamint az anyagi források objektív korlátait egyaránt figyelmen kívül hagyó, egyoldalú és magas költségigényű mennyiségi fejlesztés. A pedagóguskeresetek alacsonyan tartása pedig az ismétlődő fejlesztési kampányok egyik fő feltétele és egyben azok elháríthatatlan következménye.

A hibás körforgás megszakítható lenne, ha az oktatók kereseti arányainak egyszeri és átfogó rendezéséhez kapcsolódva, racionális és hatékony fejlesztéspolitikát alkalmaznának, ami által jelentős – a keresetek rendezésére fordítható – erőforrások szabadulnának fel. A felsőoktatásban ez még az eredményes működéshez szükséges egyéb költségek egy részét is fedezné.

A szükséges intézkedések kiindulópontja a 18 éves fiatalok létszámváltozásának, valamint a közoktatás fejlődési lehetőségeinek a figyelembevétele. A 18 évesek száma 1994-ben érte el a 187 ezer fős demográfiai hullámcsúcsot, a jelenlegi 130 ezres szám a következő évtized kezdetén 120 ezerre, néhány évvel később 100 ezer fő alá csökken.

A nappali tagozaton érettségizettek száma 1994-ben 69 ezer (a 18 évesek 36,2 százaléka) volt, és ezt 1999-ig mindössze 78 ezerre (50,3 százalékra) sikerült növelni. 2000-ben az érettségizettek száma 74 ezerre csökkent (arányuk 51,5 százalékra nőtt.) A miniszteri program 3. pontja szerint „2010-re a korosztály 80-85 százaléka szerezzon érettségit”,⁷ ami 100-107 ezer érettségizettet jelentene, akik közül jó esetben mintegy 70 ezerre becsülhető a továbbtanulásra jogosító felemelt érettségizettek száma. Az eddigi fejlődés és az általános iskolában végzők összetételének ismeretében ez az előirányzat nem tűnik túl megalapozottnak.

A felsőoktatás első évfolyamára beiratkozott új hallgatók⁸ száma az elmúlt néhány évben fokozatosan közeledik az adott évben érettségizettek számához; a beiratkozottak nettó létszáma a múlt évben meghaladta a 67 ezer főt.⁹ Ez magában foglalja az előző években érettségizettek közül korábban fel nem vettek vagy még nem jelentkezettek is. A 2001. évi felsőfokú felvételnél a korábbiaknál jóval gyengébb eredményei mutatják, hogy a csökkenő felvételi követelmények és a jelentkezők ösztönző, jelenleg már a diákhitel ígéreteivel is megerősített propaganda ellenére az érettségizettek tartalékállománya kimerülőben van. Az újonnan érettségizettek száma és minősége pedig egyre inkább korlátozni fogja a felvételt.

A 18–21 éves népesség az 1996. évi 715 ezer fős hullámcsúcsa után idén már 572

⁷ Lásd Pokorni Zoltán huszonegy pontját. Magyar Hírlap, 2001. május 7. 9. o.

⁸ Évfolyamisméltók, a másoddiplomások és a külföldi hallgatók nélkül.

⁹ Nettó létszám, amelyből 45 ezer a nappali és 22 ezer az újonnan belépő részdíjsók száma.

ezerre csökkent. 2010-ben alig éri el az 500 ezer, 2020-ban pedig a 400 ezer főt. Az összes hallgatónak e korcsoportokhoz viszonyított aránya 1996-ban 25 százalék volt, 2000-ben megközelítette a 38 százalékot, 2002-ben pedig előreláthatólag 50 százalék körül lesz.¹⁰ A jelenlegi hivatalos előirányzatok megalapozottságát jelzi, hogy ennek elérését a miniszteri program 2008-ra irányozta elő. A 2002. évi várható arány viszont már most meg fogja haladni az évtized végére előirányzott beiskolázást, valamint a két-háromszor fejlettebb nyugat-európai ország jelenlegi képzési arányait is.

Mindez mutatja, hogy az államszocializmus korai korszakából átvett „utolérési” filozófia a jelenlegi felsőoktatás-fejlesztési kampányban is érvényesül, noha messze túl vagyunk már azon az égető szakemberhiányon, ami az ötven év előtti iparosítás idején a felsőoktatás gyors fejlesztését valamennyire indokolta.

A belátható jövőben a munkaerőpiacra lépő diplomások száma növekvő mértékben túl fogja lépni a munkaerő-keresletet. Ennek egy része – úgy, mint eddig – az alacsonyabb képzettséget igénylő munkahelyek vállalásával csapódik le, majd a diplomások munkanélküliségét fogja növelni, maga után vonva a bevezetőben idézett társadalmi feszültségeket. A fiatalok joggal fogják úgy érezni, hogy a felsőfokú jelentkezésre ösztönző állami politika, amelynek hatását a diákhitel még tovább növeli, becsapta őket.

A súlyos ellenmondások megelőzésének fő útja a hallgatók számának a fiatal népesség és az emelt szintű érettségizettek létszámváltozásának megfelelő megállapítása. E szerint számolva, a hallgatók nettó összlétszáma a jelenlegi 279 ezerről az évtized végére mintegy 220-230 ezerre, 2020-ig pedig 200 ezer alá kell csökkennie.

A felsőoktatás anyagi ínségének másik fő oka – mint már említettük – a várható munkaerő-kereslettől jelenösen eltérő, magas költségigényű képzési szerkezet. A felsőoktatás tömeges kiterjesztése a gazdaságilag fejlett országokban jelentős részben a rövidebb idejű felsőfokú úgynevezett *post-secondary* képzés elterjedése alapján ment végbe, Magyarországon viszont a hosszabb időtartamú és magas költségű képzés aránya nőtt (4. táblázat).

A magyar felsőoktatás vertikális szerkezetének feltűnő sajátossága a *post-secondary* (vagyis a *B* típusú) képzés szinte teljes hiánya. Az Oktatási Minisztérium utolsó, 1999. évi publikált adatai szerint a felsőoktatás 301 ezer hallgatójából mindössze 2153 fő volt – hivatalos elnevezés szerint – az „akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés” hallgatója. Erre a képzésre korábban és ebben az évben is alig jelentkeztek, noha a 2010-re prognosztizált munkaerő-szükséglet 22 százaléka,¹¹ az OECD-tagországokban a hallgatók 32,4 százaléka tartozott 1998-ban a három évnél rövidebb ideig tartó, gyakorlatias irányú képzéshez.¹² A jelentkezések feltűnő elmaradása független a virtuális munkaerő-kereslettől. Szembetűnően mutatja viszont, hogy a magyar felsőoktatás testületei, illetve a minisztérium milyen erővel képesek az oktatás modernizálását akadályozni. A minisztérium 1993-ban – alapvetően a felsőoktatási szféra nyomására – egyszerűen kihagyta a felsőoktatási törvényből az akkor már világszerte elterjedt *post-secondary* képzést, a törvény 1996. évi módosításakor pedig oly módon iktatták be, ami eddig és a jövőben is akadályozni fogja annak elterjedését.

Ha a felsőoktatás 1998-as finanszírozási normái alapján szembeállítjuk egymással a mai hazai struktúra, valamint az 50 százalékos felsőoktatási részvétel költségeit és az OECD-átlagnak megfelelő képzési struktúrával adódó hallgatói létszám és struktúra melletti költségekkel, megállapítható, hogy (1998. évi költség szinten) mintegy évi 21

¹⁰ Ennek fő tényezője a korcsoport számának csökkenése.

¹¹ E prognózis elkészítése – a munkában részt vevő OM mulasztása miatt – nem fejeződött be, és mindmáig nem történt meg az ellenőrzése sem. Ezért a prognózis részeredményei csak hozzávetőleges pontosságú tájékoztatásnak tekinthetők.

4. táblázat

A felsőoktatás vertikális szerkezete az OECD-országokban 1998-ban

Megnevezés	Magyar- ország	OECD- átlag	Portu- gália	Spanyol- ország	Egyesült Királyság	Hollan- dia	Norvé- gia	Svéd- ország
B típusú felsőfokú	0,9	32,4	27,1	12,8	24,0	2,3	14,2	5,7
A típusú felsőfokú ^a								
3-4 éves ^b	48,7	50,3	30,8	39,1	71,9	94,0	75,0	86,5
5-6 éves ^c	50,4	16,7	42,1	48,1	4,1	3,7	8,1	7,5
6 évnél hosszabb ^d	–	0,6			0,2		2,7	0,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Hallgatók aránya a megfelelő korú népesség százalékában	23,8	34,2	24,0	32,0	46,2	35,4	43,4	26,5

^a Az *Education at ...* [2000] meghatározása szerint: „Tertiary-type A”, – a mi fogalmaink szerinti főiskolai és egyetemi programok.

^b Az *Education at ...* [2000] meghatározása szerint: „Medium first degree programmes (3 to less than 5 years)” – a 3-4 éves programok.

^c Az *Education at ...* [2000] meghatározása szerint: „Long first degree programmes (5 to 6 years)” – 5-6 éves programok.

^d Az *Education at ...* [2000] meghatározása szerint: „Very long first degree programmes (more than 6 years)” – 6 évesnél hosszabb programok

Forrás: Education at ... [2000] 173. o. alapján.

milliárd forint megtakarítható lenne. További évi 12 milliárd forint megtakarítással járna, ha a jelenlegi 12,4 hallgató/oktató arányról átállnánk az OECD-átlag szerinti 14,6 fős arányra.

Az előzők szerint a feltétlenül szükséges és rövid néhány év alatt elvégezhető változtatások korszerűbb és hatékonyabb felsőoktatást, évi 33 milliárd forint megtakarítást eredményeznének. Ebből mintegy évi 19 milliárd forintot venne igénybe a kereseti arányok egyszeri és átfogó rendezése, és évi 14 milliárd forint maradna az anyagi ellátottság jelenlegi égető hiányának enyhítésére.

A hibás oktatáspolitikáért, az oktatói keresetek rendezésének folytatólagos mulasztásáért és a tudás minőségének gyengüléséért a fő felelősség az oktatáspolitikai irányítóit terheli. Hiányzik a stratégiai tervezés, az ehhez szükséges célirányos és szabad légkörű tudományos kutatás, valamint a kompetens oktatáspolitikai irányítás.

A felsőoktatás oktatói keresetének elmaradásáért a felsőoktatás dolgozóinak szakszervezetei is felelősek. A keresetek növeléséért folyó akciókban nagyobb szakszerűsége, következetesebb és harcosabb érdekvédelemre lenne szükség. Az oktatói keresetek rendezése a fő feltétele annak, hogy megállítsuk az oktatás színvonalának további hanyatlását és az oktatást – a 21. század követelményeinek megfelelően – a tudás fejlesztésének szolgálatába állítsuk.

¹² Az OECD definíciója szerint a B típusú felsőoktatás inkább „foglalkozásorientált” és közvetlenül a munkaerőpiacra irányul. A képzés időtartama rövidebb három évnél, és általában nem cél a felsőfokú továbbtanulás (*Education at ...*[2000] 166. o.).

Hivatkozások

- BÁTHORY ZOLTÁN [2000]: Maratoni reform, 1–2. Iskolakultúra, 10–11. sz.
- EDUCATION AT... [2000]: Education at a Glance. OECD, Párizs.
- HALÁSZ GÁBOR [2000]: Iskolaszervezet: a magunk előtt görgetett kérdés. Iskolakutatás, 10. sz.
- HIRSCHMAN, A. O. [2000]: Versengő nézetek a piaci társadalomról. Jószöveg, Budapest.
- KÓVÁRI GYÖRGY [1998]: Javaslat az egyetemi oktatók bérezési rendszerének alapelveiről, 1998. november (Dokumentum): Közli: *Polónyi–Timár* [2001]. 43. o.
- MUNKAÜGYI ADATTÁR [2000]: Munkaügyi adattár, OMMK, 2. sz.
- POLÓNYI ISTVÁN–TIMÁR JÁNOS [2001]: Tudásgyár vagy papírgyár. Új Mandátum, Budapest.
- TÁJÉKOZTATÓ ANYAG AZ ...[2001]: Tájékoztató anyag az OECD SIALS vizsgálatról. Országos Közoktatási Intézet Értékelési és Érettségi Vizsgaközpont, Budapest.
- VÁRI PÉTER ÉS SZERZŐTÁRSAI [1991–1997]: Monitor '91, '95., '97. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.